

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 228

KUR'AN'DA İNSAN PSİKOLOJİSİ
(Olumsuz Ruh Hâlleri ve Davranışları Yönüyle)

Prof. Dr. Hayati AYDIN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ANKARA ÖZGÜR WEB OFSET
MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika no: 34333)

1-6. Baskılar: Timaş
7. Baskı: Ekim 2016
8. Baskı: Aralık 2018

ISBN: 978-605-7570-11-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KUR'AN'DA İNSAN PSİKOLOJİSİ

(Olumsuz Ruh Hâlleri ve Davranışları Yönüyle)

Prof. Dr. Hayati AYDIN

Ankara 2018

Prof. Dr. Hayati AYDIN

Yazar Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalında Öğretim Üyesidir. Arapça, Farsça ve İngilizce bilmektedir. Yurt içinde öğretim üyeliği yanında birer dönem Misafir Öğretim Üyesi (Fellowship) olarak İngiltere *Durham Üniversitesi School of Government and International Affairs* ve Amerika *Chicago Loyola Üniversitesi Theology Department*'te çalışmıştır. İslami alanlarda her üç dilde çeşitli özgün kitap, makale ve çevirileri yayınlanmıştır. Bu çalışmaların bazılarında uluslararası ve ulusal ödül almıştır.

Kitap çalışmalarından bazıları şunlardır:

Kur'ân'da İnsan Psikolojisi, Fecr Yayınları (8. Baskı)
Kur'ân'da Psikolojik İkna, Fecr Yayınları (8. Baskı)
Kur'ân ve Psikoloji, Fecr Yayınları (Yazar. Muhammed Osman Necati, Arapça çeviri, (4. Baskı)
Islam and Peace, Lambert (Almanya)
Hız Peygamber, (Yazar: Zeynelabidin Rahnuma, Farsça çeviri: Hayati Aydın-Cemil Sönmez), Türkiye Diyanet Vakfı (6. Baskı) Bu Esere 2006 Yılında İran İslam Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı tarafından En güzel Farsça-Türkçe İkincilik Ödülü verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	15
1. Araştırmanın Önemi	15
2. Araştırmanın Metodu	20
3. Zaafın Lügat ve İstilah Anlamı	27
4. İnsan Tabiatı	30
5. Tabiat Bozulabilir ya da Tekâmül Edebilir mi?	37
6. Kur'an ve Sünnet Işığında İnsan Zaaflarına Genel Bir Bakış	44
7. Şeytanın İnsan Zaaflarına Etkisi	49

BİRİNCİ BÖLÜM

BİYOLOJİK ZAAFLAR	55
1. Yeme ve İçme	63
2. Uyku (ve Rüya)	70
3. Cinsellik ve İlgili Bazı Sapmalar	81
3.1. Zina	88
3.2. Eşcinsellik	93

İKİNCİ BÖLÜM

PSİKOLOJİK ZAAFLAR	99
1. Doğuştan Gelen Psikolojik Zaaflar	106
1.1. Ölümsüzlük Arzusu	106
1.2. Ümit ve Korku	110
1.3. Dürtüsellik (Acelecilik)	117
1.4. Hayalcilik (Umniyye, Kuruntu).....	121
1.5. Cimrilik	123
1.6. Kıskançlık.....	131
1.7. Nankörlük	134
1.8. Öfke ve Kızgınlık.....	140
1.9. Nefse Uyma Arzusu	146
1.10. Unutkanlık ve Hata Yapma	154
1.11. Dünya Sevgisi.....	160

1.11.1. Karşı Cins Düşkünlüğü	164
1.11.2. Evlat Düşkünlüğü	171
1.11.3. Mal Biriktirme Düşkünlüğü	174
1.11.4. Makam-Mevki Düşkünlüğü	181
2. Sonradan Edinilen Psikolojik Zaaflar	184
2.1. Şüphencilik (Paranoya)	184
2.2. Tembellik	188
2.3. Ümitsizlik	189
2.4. İnatçılık	192
2.5. Çok Yemin Etme	195
2.6. Hırs	196
2.7. Bencillik	202
2.8. Ciddiyetsizlik	204
2.9. Gurur	207
2.10. İçsel Huzursuzluk	211
2.10.1. Harec, Daykı Sadr (Telaş, Sıkıntı ve Stres)	211
2.10.2. Hüzün (Keder), Hemm (Endişe), Gam (Tasa), Bess (Hüzün) ve Esef (Kalp yanışı)	215
2.10.3. Vesvese	219
2.10.4. Nedamet (Pişmanlık)	222
2.11. Basiretsizlik ve Kalp Katılığı	223
2.12. Gaflet	227
2.13. Zan	229
2.14. Kendini Beğenmişlik (Megalomani)	231
2.15. Heva	234
2.16. Sefeh	239
2.17. İsrâf	241

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PSİKO-SOSYAL ZAAFLAR	247
1. Doğuştan Gelen Sosyal Zaaflar	253
1.1. Taklit ve Atalar Kültü	253
1.2. Cehalet	258
1.3. Zulmetme	262
1.4. Mücadele Etmek	269
1.5. Kan Dökmek	272
2. Sonradan Edinilen Sosyal Zaaflar	275
2.1. Kibir	275

2.1.1. Başkalarını Küçük Görme, Alaya Alma	282
2.1.2. Ayıplama	284
2.1.3. Kaş Göz İşaretlerinde Bulunma, Dil ile İncitme	285
2.1.4. Kötü Lakap Takma	286
2.1.5. Başa Kakma	287
2.2. Yalancılık	288
2.2.1. Yalan Yere Şahitlik	293
2.2.2. İftira	293
2.2.3. Koğuculuk	295
2.3. Fesad	296
2.4. Fitne	301
2.5. Hased	304
2.6. Riya	310
2.6.1. Amelî Riya	310
2.6.2. İtikadî Riya (Münafıklık)	313
2.7. Hainlik	318
2.8. Kabalık	320
2.9. Azgınlık	324
2.10. Gıybet	326
2.11. Ayıp Araştırma (Tecessüs)	328
2.12. İçki İçme	332
2.13. Kumar ve Şans Oyunları Oynama	334
SONUÇ	337
BİBLİYOGRAFYA	341

KISALTMALAR

age	: Adı Geçen Eser
agm	: Adı Geçen Makale
Ank.ÜİFB	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basımevi
Ank ÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ank.ÜY	: Ankara Üniversitesi Yayınları
AKDTYK	: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AUİFY	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
AŞ.	: Anonim Şirket
as.	: Aleyhisselâm
ay.	: Aynı Yer
bk.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
D.	: Doğum Tarihi
Drl.	: Derleyen
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
H	: Hicrî
hş.	: Haşye
Hz.	: Hazret
Haz.	: Hazırlayan
İYVEV	: İlim Yayma ve Eğitim Vakfı
KTBY	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
Ltd. Ş	: Limited Şirket
MÜİFVY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
MÜ İFY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
ö.	: Ölüm Tarihi
sas.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
Ş	: Şirketi
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Thk	: Tahkik
Thr	: Tahric
TİBKY	: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Tkd	: Takdim
Tlk	: Ta'lik
Trc	: Tercüme
Trtp	: Tertip
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
Vr	: Varak
vs.	: Ve saire
YKM	: Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası

ÖN SÖZ

Kur'an, ilahî bir kitaptır. Bu yüzden vazettiği esaslar, dikkat çektiği hususlar, her yönüyle büyük önem arz eder. Onun asıl amacı, insana yol göstermek, onu hidayete erdirmektir. Ancak, bunu yaparken Kur'an, bir yönden de insanın kendisini tanımasını sağlamaktadır. O, ifadeleriyle mahlûkattaki sünnetullahı, yani evrensel kanun değerinde realiteleri ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Kur'an ve vahiy diliyle konuşan Allah Resulü (sas.) tarafından herhangi bir zaafa dikkat çekilmişse bu durumun insanlık için büyük önem arz ettiğini ve hikmet boyutlarının olduğunu bilmek lazımdır.

Kur'an, insanı yeryüzünün halifesi olarak tanıtmaktadır. İnsanı bu şerefli noktaya yükselten, Allah'ın kendisine nefh edip zatına izafe ettiği ruhudur. "Ene" diye isimlendirilen bu ruhla, insan farkındalık duygusunu kazanarak emanete (sorumluluğu yüklenmeye) muhatap olmuştur. Bu önemli misyonu yüzünden insan, hayır ve şer varlıkları olan melekler ve şeytanların üzerinde daima mücadele ettiği bir varlık olagelmıştır. Bu durum, insanın çetin bir mücadele ile karşı karşıya olduğunun bir göstergesidir. Ancak ne kadar çetin olursa olsun, insan bu mücadeleyi kazanmak zorundadır. İnsanın bunu başarabilmesi de, dinin aydınlatıcı nurunda yürümesi, Allah ve Resulü'nün (sas.) dikkat çektiği zaafılardan ve kötülüklerden sakınmasıyla mümkündür. İnsan, en değerli sermayesi olan hayatını, Allah'ın çizdiği kulluk dairesinde geçirerek ilahî vahiy kendisine rehber ve Resulünün kutlu yolunu kendisine yol edinirse, Allah'tan alarak şereflendiği ruhuna ve emanetin kendisine yüklediği sorumluluğa uygun hareket etmiş ve varlık sahnesinin en onurlu misafiri olmuş olacaktır. Bu hususlarda zaaf göstermek suretiyle şeytana uyar da isyan vadilerinde ömrünü tüketirse, hiçbir değer ifade etmeyen maddi varlığının derekesine düşecektir. Bu da bir nevi onun hiçliği ve varlık sahnesinden silinmesi demektir.

Hiç şüphesiz insanın, hıfzıhhası-ruhsal sıhhatini koruması için kendisini iyi tanıması ve bu bağlamda da eksikliklerini faziletlerinden daha çok bilmesi lazımdır. Nitekim dinde de, “Hayır işlemek bir fazilet, şerlerden kaçınmak ise bir zaruret” olarak kabul edilmiştir. O hâlde insanın şerlerden kaçınması, ancak zaaflarını tanımasıyla mümkündür. Bundan dolayı Kur'an ve sünnet, insanın olumlu yönlerinden ziyade, olumsuz yönleri üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda, “Zararları def etmek, menfaatleri celbetmekten evladır” ifadesi de İslam'da uyulması lazım gelen bir ilke olmuştur.

Kur'an ve sünnetin perspektifinde, insanı zaafı noktasında tanıma konusu bu kadar önemli olmasına rağmen, bugüne kadar akademik seviyede ve psikolojik bağlamda bu konu kapsamlı bir şekilde ele alınmamıştır. Ancak bazı zaafı hakkında, yüksek lisans düzeyinde bir kaç çalışma yapılmıştır. Bu durum, tarafımızdan büyük bir eksiklik olarak telakki edildiği için, “Kur'an ve Sünnet'e Göre Beşerî Zaaflar” konusunu bir doktora tezi olarak araştırmayı gerekli gördük. Ancak insan olumsuzlukları konusunda, gerek beşerî bilimler gerekse sağlık bilimlerinde ilim adamlarına yardımcı olmak gayesiyle çalışmanın muhtevası zenginleştirilerek, “Olumsuz Ruh Hâlleri ve Davranışları Yönüyle/Kur'an'da İnsan Psikolojisi” adıyla yayımlanmasını uygun gördük.

İnsanı tam anlamıyla öğrenmenin onu, biyolojik, psikolojik ve psiko-sosyal yönleriyle tanımakla mümkün olabileceği gerçeğinden hareketle, konuyu Kur'an ve Sünnet ile İslam kültürünün taranmasıyla elde edilen bilgiler ışığında üç boyutuyla ele almayı planladık. Bundan dolayı çalışmamızın odak noktası, insan zaafıdır. Ancak çalışma, insanın zaaf noktaları üzerinde yoğunlaşmakla birlikte asıl hedefi, bu zaafın dumura uğramış hâlini irdelemektir. Bundan dolayı tezimizde, araştırmanın önem ve metodundan sonra, zaaf kavramının lügat ve ıstılah anlamı verilmiş, sonra sırasıyla insan tabiatı, insan tabiatının bozulması ya da tekâmülü, zaafı etki etme açısından Şeytan, Kur'an ve Sünnet ışığında zaafı değerlendirme yapılmıştır. Üç bölümde ana başlıklar hâlinde insanın, biyolojik, psikolojik

ve psiko-sosyal yönü, Kur'an ve Sünnet ile bilimsel veriler çerçevesinde ele alınmıştır.

Konular arasında geçen ayetler, vurgularına veya içerdikleri anlamlara göre orijinal metinleriyle verilmiş, bunun haricinde meal olarak yazılmıştır. Ancak meallerden, herhangi biri esas alınmamış, bu hususta serbest davranılmış, konular için önem arz eden İslam âlimlerinin ifadeleri ise, metinde Arapça ve Farsça olarak zikredilmiştir. Bilimsel bir ifade ve kavramı kullanmak lüzumunun hasıl olduğu yerlerde İngilizce asılları parantez içindeki tercümeleriyle verilmiştir.

Yaptığımız çalışma bu konuda ilk teşebbüs olduğu için, kusurdan uzak olması elbette düşünülemez. Ancak, ilk girişim olmasından dolayı, konuyu ele alacak olanlara bir katkı, bir basamak olursa, bizleri mutlu edecektir.

Prof. Dr. Hayati AYDIN